

BORIS KUZMIĆ

**OBLICI PRIDJEVA U SENJSKOM KORIZMENJAKU
(1508.)**

Boris Kuzmić
Filozofski fakultet, Odsjek za kroatistiku
HR 10000 Zagreb

UDK: 811.163.42'367.623"14"
Izvorni znanstveni članak
Ur.: 2001-08-04

Senjski korizmenjak (1508.) hrvatski je prijevod zbirke korizmenih propovijedi *Quaresimale* (1474.) talijanskoga franjevca Roberta Caracciola (1425. – 1495.), nastao u senjskoj glagoljaškoj tiskari. *Senjski korizmenjak* preveli su, s talijanskoga jezika na hrvatski, senjski kanonici Pero Jakovčić i Silvestar Bedričić. U dosadašnjoj se literaturi o *Senjskom korizmenjaku* iznimno malo pisalo – ono što se tiče kulturnopovijesnih podataka (vrijeme i mjesto tiskanja, priređivači, slagari, opis prijevoda) nalazimo u radovima P. Kolendića, A. Nazor, Z. Kulundžića, M. Bogovića i drugih autora, ali o jeziku *Senjskoga korizmenjaka* davale su se uglavnom površne ocjene ističući pripadnost narodnom (hrvatskom) jeziku, ne ulazeći dublje u njegovu strukturu. U članku autor nije išao za time da analizira jezik *Senjskoga korizmenjaka* na svim razinama, već su pridjevi izabrani kao korpus jezične analize, prvenstveno na morfološkoj razini. Autor daje popis sufikslnih morfema i situaciju u *Senjskom korizmenjaku* uspoređuje s onom u hrvatskoglagoljskim neliturgijskim tekstovima 15. i 16. stoljeća. Morfološka analiza pokazala je pripadnost hrvatskom morfološkom sustavu, stiliziranoj čakavštini zasnovanoj na ličko-senjskomu čakavskomu idiomu, a pojedini staroslavenizmi, inače vrlo rijetki, pojavljuju se najčešće u ustaljenim sintagmatskim izrazima.

Uvod

Druga polovica 15. stoljeća, prema mišljenju većine povjesničara i jezikoslovnih stručnjaka, odigrala je ključnu ulogu u povijesti hrvatskoga naroda, kako na vojnom, političkom i ekonomskom planu, tako i na području jezičnoga razvoja. Hrvatski su velikaši, knezovi Frankapani, oslabljeni vlastitom razjedinjenošću, neslogom i unutarnjim sukobima, kao i neprestanim svađama s

knezovima krbavskim, teško mogli odoljeti organiziranoj turskoj sili. Znajući za unutarnje sukobe među hrvatskim velikašima Turci iskorištavaju nepovoljan trenutak vladarske moći Frankapana te iz pravca Bosne početkom ožujka 1468. udaraju na Liku i Krbavu, prodiru sve do grada Senja i pustoše čitavu župu Modruš.¹ Vojno-politička situacija u Lici i Krbavi nikako nije odgovarala Mletačkoj Republici, ne zato što bi se Mlečani zauzimali za postizanje mira između Turaka i hrvatskih vladara, nego zato što je uvidjela opasnost koja kad-tad može zaprijetiti i njezinim vratima. S ciljem da se postigne mir između zavađenih knezova Frankapana i Kurjakovića, Mletačka je Republika poslala u Senj posebnoga izaslanika, mirovnoga posrednika, Nikolu Michaela, koji Veneciju istodobno izvješćuje i o turskim napredovanjima prema sjeverozapadu. Knezovi Frankapani, u strahu od turskih provala, traže pomoć Mletačke Republike i njemačkoga kralja Fridrika III. (1415. – 1493.). Vijesti o mletačkoj pomoći toliko su uzbunile ugarsko-hrvatskoga kralja Matijaša Korvina (1440. – 1490.), da je on, bojeći se premoći Venecije na istočnoj obali Jadranskoga mora, poslao na Senj kapetana Blaža Podmanickoga i od jeseni 1469. gradom Senjom više na upravljaju knezovi Frankapani, već ugarsko-hrvatski kralj preko svojih kapetana.² Senj je proglašen kraljevskim gradom, formirana je kapetanija nasilnim oduzimanjem dobara feudalne obitelji Frankapana, ali ona nije imala, drži povjesničar Kruhek, toliko značajnu ulogu u obrambenom ratu jer senjsko je zaleđe ionako ostalo u stvarnoj vlasti Frankapana sve do Cetingradskoga sabora 1527. godine.³ Premda su knezovi Frankapani ponovno u posjedu ličkih utvrda, nakon smrti kralja Matijaša Korvina (1490.), to im ne će poći za rukom i u osvajanju grada Senja. Turski osvajač u Lici i Krbavi uspostavlja graničnu frontu⁴ koja će se definitivno formirati u periodu između dviju ključnih hrvatsko-turskih bitaka – one na Krbavskom (1493.) i Mohačkom polju (1526.).

Senjska je biskupija u to vrijeme formalno bila unutar splitske metropolije, ali sve više jačaju veze s ostrogonskim metropolitom, posebice nakon Korvinova zauzimanja gradova Otočca (1465.) i Senja (1469.).⁵ Interesantnom se čini spoznaja da nijedan biskup u srednjem vijeku nije bio rodom iz senjske ili glagoljaške krčke biskupije. Prvi biskup za kojega se pouzdano zna da dolazi s

¹ V. KLAJIĆ, 1988, 97-98.

² P. TIJAN, 1940, 19.

³ M. KRUHEK, 1990, 93-94.

⁴ Isto, 94-95: "Tu se uspostavlja granična fronta koja je tekla nekako ispod podvelebitskog sela Krasno do ispod Prozora nad Gackom prema Turjanskom i Prozorini kraj Korenice, a ispod Dabra, preko straža na Plitvičkim jezerima (Krčingrad) prema Drežniku i Slunju. Na toj fronti našle su se stare frankopanske utvrde: Otočac, Brinje, Brlog, Prozor, Dabar."

⁵ M. BOGOVIĆ, 1990, 70.

područja senjske biskupije, jest Jakov Blažiolović,⁶ senjski biskup od 1501. do 1512. Bogović se uistinu s pravom pita kako je onda moguće da se glagoljaška baština u Senju stoljećima tako dobro očuvala ako je notorna činjenica da su na čelna mjesta senjske biskupije dolazili prelati iz drugih krajeva, i to baš s onih gdje se nije njegovalo glagoljaško bogoslužje. Odgovor na to pitanje pronalazimo u specifičnim predtridentskim crkvenim odnosima između senjskoga biskupa i glagoljaškoga klera.⁷

Na prijelazu stoljeća (1494. – 1508.) u Senju je kao važnom središtu hrvatsko-glagoljske baštine djelovala glagoljaška tiskara, ponajprije zaslugom senjskih kanonika: arhiđakona (arhižakna), arhiprezbitera (arhiprvada) i primicera (priman-cera).⁸ U senjskoj glagoljaškoj tiskari izašlo je sedam naslova, a između ostaloga i

⁶ Jakov Blažiolović ili Jacobus de Blasiolis (Senj, ? – Rim, 1513) prvi se put spominje u kolofonu *Spovidi općene* kao prevodilac knjižice *La confessione generale* talijanskoga franjevca trećoredca Michaela de Carcana. U kolofonu *Spovidi općene* čitamo: "Ја роръ блажь бар(о)м(о)въ синъ з вѣрника штапрахъ ову сповидъ. а стјумаџи ју (= preveđe je) s knjigъ latinskihъ (= talijanskih) počtovljani g(ospod)(i)nъ êkovъ blažiolovičъ na letъ g(ospod)nihъ č-u-p-e (=1496) aprila i-d (=25) danъ." Blažiolović je sudjelovao na V. lateranskom saboru u Rimu (1513) i budući da povijesni izvori kasnije o njemu šute, zaključuje se da je na istom saboru umro i ondje pokopan.

⁷ Isto kao 5, str. 79: "Važno je u svemu tome imati na umu jednu činjenicu. Mi mislimo da je u ono vrijeme biskup bio vezan uz biskupiju kao što je to danas. To će doći tek s Tridentskim saborom (1545-1563). Od tada će biskup morati boraviti u svojoj biskupiji i baviti se svojim biskupskim poslovima. [...] To nipošto ne znači da je uprava biskupije bila zanemarena. Postojali su zamjenici (vikari) koji su bili stvarni upravitelji biskupije. A tzv. ruralni arhiprezbiteri (dekani) imali su mnogo veću autonomiju u crkvenoj upravi nego što je imaju danas. Ti zamjenici i arhiprezbiteri bili su iz glagoljaškoga klera, i oni su zajedno s ostalim klerom bili stvaraoci i čuvari glagoljske predaje, kojoj biskupi došljaci i prolaznici nisu mnogo pomogli, ali ni štetili."

⁸ O djelovanju i izdanjima senjske glagoljaške tiskare množi se nepregledna domaća i inozemna literatura. Na ovom mjestu izdvojio bih samo dijelak bogate literature o senjskim izdanjima i njihovim priređivačima: Oskar ÁSBÓTH, *Das zu Zengg im Jahre 1494 gedruckte glagolitsche Missale*, *Archiv für slav. Philologie*, 19, 1896, 214-229; Josip BADALIĆ, *Inkunabule u Narodnoj Republici Hrvatskoj*, Zagreb, 1952; ISTI, Karakter i struktura najstarije jugoslavenske štampe (XV-XVI st), *Umjetnost riječi*, 3, sv. 1-4, 1959, 21-38; Ivan BAKMAZ, Pisar i tiskar u osobi Blaža Baromića, *Senjski glagoljaški krug 1248.-1508.*, Zagreb, 1998, 9-13; Mile BOGOVIĆ, Gdje je radila senjska glagoljaška tiskara od godine 1494. do 1496?, *Senjski zbornik*, 21, 1994, 191-198; ISTI, *Glagoljica u Senju*, Senj, 1994; ISTI, Počeci i uspon glagoljice u Senju. U povodu 500. godišnjice senjske glagoljske tiskare, *Riječki teološki časopis*, 2, 2, 1994, 157-175; ISTI, Blaž Baromić, utemeljitelj Senjske glagoljske tiskare 1494. godine, *Istarska Danica*, 1995, 66-69; ISTI, Hrvatsko glagoljsko tisućljeće, *Senjski zbornik*, 25, 1998, 89-103; ISTI, Senj i lokacija njegove glagoljske tiskare krajem 15. stoljeća, *Senjski glagoljaški krug 1248.-1508.*, Zagreb, 1998, 15-28; Mladen BOŠNJAK, *Slavenska inkunabulistika*, Zagreb, 1970; Mirko BREYER, Senj – kolijevka hrvatskoga tiskarstva, *Hrvatski kulturni spomenici*, I. Senj, Zagreb, 1940, 53-58; Marija-Ana DÜRRIGL, Kasni odjeci vizija u senjskim izdanjima, *Senjski glagoljaški krug 1248.-1508.*, Zagreb, 1998, 37-42; Franjo FANCEV, Prvi izgrađivači hrvatskog štamparstva, *Grafička revija*, 4, sv. 11-12, 1926, 226-229; Eduard HERCIGONJA, *Srednjovjekovna književnost*, Zagreb, 1975, 210-236;

Senjski korizmenjak (dalje u tekstu: *SK*) iz 1508. godine čiji je pretisak objavilo Senjsko muzejsko društvo 1981. godine pod uredništvom Branka Fučića i Anice Nazor.⁹ Prije no što započnemo jezičnu analizu *SK* na pridjevskome korpusu, valja istaknuti nekoliko važnih činjenica o predlošku *SK*, kao i o njegovu autoru.

Najvećim talijanskim propovjednikom 15. st. bio je franjevac konventualac Roberto Caracciolo (1425. – 1495.) iz Lecce, izuzmemo li njegova

Lana HUDEČEK, Pridjevi u Spovidi općenoj, *Rasprave Zavoda za hrvatski jezik*, 21, 1995, 67-78; Šime JURIC, Hrvatske inkunabule, *Slovo*, 34, 1984, 81-90; Petar KOLENDIĆ, Karačolov 'Quadragesimale' u srpskohrvatskom prevođu, *Godišnjak skopskog Filozofskog fakulteta*, 1933, 169-175; Andrej KRUMING, Izdanija glagoličeskoj tipografiji v Sene, *Senjski glagoljaški krug 1248.-1508.*, Zagreb, 1998, 59-104; Ivan KUKULJEVIĆ-SAKCINSKI, *Tiskari jugoslavenski XV i XVI vjeka. Arhiv za povjesticu jugoslavensku*, I, 1815, 121-154; ISTI, *Bibliografija Hrvatska. Dio prvi. Tiskane knjige*, Zagreb, 1860; Zvonimir KULUNDŽIĆ, Glagoljaška štamparija XV-XVI stoljeća. Kosinj-Senj-Rijeka, *Senjski zbornik*, 2, 1966, 205-244; Ivan MILČETIĆ, Prilozi za literaturu glagolskih spomenika, *Starine JA*, 23, 1890, 80-83, 127-153; Tomislav MRKONJIĆ, Novija literatura o Robertu Caracciolo O.F.M.Conv. (c. 1425-1495), *Senjski glagoljaški krug 1248.-1508.*, Zagreb, 1998, 105-111; Anica NAZOR, Senjski Transit sv. Jeronima i njegov predložak, *Slovo*, 19, 1969, 171-188; ISTA, Kulturnopovijesno značenje izdanja glagoljske tiskare u Senju g. 1494-1508., *Slovo*, 21, 1971, 415-442; ISTA, O potrebi kritičkih ili faksimiliranih izdanja Senjske glagoljske tiskare, *Senjski zbornik*, 6, 1975, 15-22; ISTA, Senjska Spovid općena kao izvor Akademijinog rječnika hrvatskog ili srpskog jezika, *Senjski zbornik*, 8, 1980, 369-376; ISTA, Tiskana glagoljska knjiga od prvotiska Misala 1483. do Brozićeva brevijara 1561., *Slovo*, 34, 1984, 7-15; ISTA, Hrvatske inkunabule. U povodu 500. obljetnice brevijara Blaža Baromića (1493-1993), *Croatica*, 37-39, 1993, 229-257; ISTA, A Note on the 1494. Senj Glagolitic Missal, *Journal of Croatian studies*, 36-37, 1998, 9-18; ISTA, Neki pokušaji ponovnog izdanja senjskoga Transita sv. Jerolima, *Senjski glagoljaški krug 1248.-1508.*, Zagreb, 1998, 121-127; ISTA, Senjski Transit svetoga Jerolima i Hrvatski rječnik do Marulića i njegovih suvremenika, *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 25, 1999, 249-255; Marko OREŠKOVIĆ, Osnutak i djelatnost glagoljaških štamparija u 15. st., *Bibliotekar*, 2, 1969, 226-246; Marija PANTELIĆ, Kulturni ambijent i djelovanje Blaža Baromića, pisca i tiskara glagoljskih knjiga, *Senjski zbornik*, 6, 1975, 31-44; ISTA, Blaž Baromić, pisac i tiskar glagoljskih knjiga, *Forum*, 4-6, 1993, 384-390; ISTA, Budimpeštanski primjerak Senjskog misala iz god. 1494, *Senjski glagoljaški krug 1248.-1508.*, Zagreb, 1998, 129-137; Johannes REINHART, O jeziku Naručnika plebanuševa 1507, *Senjski glagoljaški krug 1248.-1508.*, Zagreb, 1998, 185-198; Marinka ŠIMIĆ, Leksik Muke po Mateju u Senjskom misalu, *Senjski glagoljaški krug 1248.-1508.*, Zagreb, 1998, 199-204; Vjekoslav ŠTEFANIĆ, Glagoljski Transit svetog Jeronima u starijem prijevodu, *Radovi Staroslavenskoga instituta*, 5, 1964, 99-161; Josip TANDARIĆ, Senjski ritual iz 1507. i njegovo mjesto u glagoljskoj pismenosti, *Croatica Christiana Periodica*, 3, 1979, 3, 185-189; ISTI, Prvotisak senjske glagoljske tiskare u samostanu franjevaca konventualaca u Cresu, *Croatica Christiana Periodica*, 7, 1983, 11, 184-185; Pavao TIJAN, Gdje je bila hiža arhižakna Silvestra Bedričića u kojoj je 1507./8. djelovala Senjska glagoljska tiskara, *Senjski zbornik*, 21, 1994, 109-116.

⁹ Godine 2008. navršava se 500 godina od tiskanja *Senjskoga korizmenjaka*. Taj uistinu velik datum u povijesti hrvatske pisane (tiskane) riječi morao bi se svakako popratiti odgovarajućim kritičkim izdanjem.

prethodnika sv. Bernardina Sienskoga (1380. – 1444.). Gotovo svi pape njegova vremena, kao i kraljevski dvorovi diljem Italije, željeli su Caracciola za svoga ispovjednika ili intimnoga savjetnika. Videniji propovjednici onoga vremena nisu bili samo ispovjednici pojedinih vladara nego i utjecajni tribuni i suci u najzamršenijim sporovima.¹⁰ Upravo zbog tih razloga, imati uglednoga i poznatoga propovjednika, a osobito utjecajna u kršćanskom puku, jamčilo je pravi politički uspjeh kraljevskom dvoru. Napuljski kralj Ferdinand I. Aragonski (1424. - 1494.) bio je svjestan što bi dolaskom fra Roberta Caracciola mogao dobiti na duhovnom planu, ali isto tako i na političkom učvršćenju vlastite dinastije. Tijekom 1465. godine kralj upućuje poziv Caracciolu nudeći mu mjesto osobnoga korizmenoga ispovjednika i dvorskoga propovjednika. Caracciolo je, tvrdi Kolendić, kao i većina velikih propovjednika srednjega vijeka, bio bez stalnoga boravišta i neprestano je težio intenzivnom propovijedanju u što više različitih mjesta tijekom godine. Boravak na dvoru napuljskoga kralja (1466. – 1473.) ipak se razlikovao od ostalih Caracciolovih boravaka. Kao plod osmogodišnjega propovijedanja, ponajprije u vrijeme Korizme, nastao je *Quaresimale glagolitico di fra Roberto Caracciolo* (Milano, 1474.), zbornik s 37 tema razrađenih u 49 korizmenih propovijedi. Vanjski poticaj nastanku zbornika došao je od samoga kralja Ferdinanda, koji bi nesmetano mogao uživati u propovjedničkom štivu, u slučaju izostajanja na crkvenim obredima. Caracciolo je u zborniku vidio djelo daleko šire namjene, prvenstveno kao priručno djelo za svećenike. *Quaresimale* izlazi iz tiska 1474. godine u Milanu i ubrzo doživljava zapažen uspjeh – do 1500. godine, prema spoznajama Zvonimira Kulundžića,¹¹ izašlo je osamdesetak dosada poznatih i sačuvanih izdanja, a do polovice 16. st. broj izdanja prelazi preko stotine.¹²

SK iz tiska izlazi dvostupačno s 35 redaka u stupcu i rasporedom 20 slova po retku na 208 strana male četvrtine (veličina teksta: 104 x 144 mm). U pogledu čistoće sloga i krepče boje slova "vidan je napredak prema ranijim, potkraj minulog XV. stoljeća izašlim štamparskim proizvodima"¹³. Temeljne podatke o tiskaru, slagarima i prevoditeljima, kao i datumu, odnosno mjestu tiskanja hrvatskoga izdanja, iščitavamo u kolofonu *Korizmenjaka*, a iz incipita saznajemo u čiju se čast *Korizmenjak* posvećuje.

¹⁰ P. KOLENDIĆ, 1933, 169.

¹¹ Z. KULUNDŽIĆ, 1966, 233.

¹² S tim nas podatkom u novije vrijeme upoznaje Tomislav Mrkonjić (v. literaturu) ističući da je zasad najcjelovitiju monografiju o Caracciolu obranio, kao svoju doktorsku disertaciju ak. god. 1942./43. na franjevačkom ateneju *Antonianum* u Rimu, P. Serafino Bastanzio i objavio je 1947. pod naslovom *Fra Roberto Caracciolo da Lecce. Predicatore del secolo XV.*

¹³ C. FISKOVIĆ, 1962, 11.

Incipit: Va ime bož`e i deti marile amenъ Počine korizmênakъ nolvi Prologъ fra ruberta krallju ferantu¹⁴ z napule.¹⁵

Kolofon: Svršênъ korizmenakъ fratlra ruberta. učinênъ na ulgoenie¹⁶ svečenoga¹⁷ veličas|tva krala f(e)ran`ta¹⁸ protomače|nъ z` latinskoga êzika¹⁹ na hrlvac`ki po popi peri êkov`čiči²⁰ i po popi silvestri bedrič|jiči²¹ Ki mole vasъ častni o(t)cli ki budete va ne čtali. ako| naidete omršnju²² prez česa ni.| vi napravite²³ a namъ ne zamirilate²⁴. zač smo rodomъ hrvate| a naukomъ latinskimъ priprositi. Da va ufan`e onoga ki vlsa vlada. esmo e počeli. i slvršili Nemu budi hvalal sada i vazda. Amenъ.| Ove knige ke se zovu flra rubertъ. Biše štamplanê po narčeeniju²⁵ Počtovano|ga g(ospo)d(i)na. g(ospo)d(i)na silvêstrla bedričiča arhižakna crilkve sense. I te knige bišel komponene²⁶ i korežen`e²⁷ dominomъ²⁸ |

¹⁴ ferantъ = Ferdinand I. Aragonski (1424. – 1494.)

¹⁵ napulъ = Napulj

¹⁶ ugoenie = slava, čast

¹⁷ svečenъ = svet

¹⁸ Isto kao 14.

¹⁹ Stari pisci hrvatski, kao u našem primjeru, nerijetko pod latinskim jezikom podrazumijevaju talijanski jezik.

²⁰ O Petru Jakovčiću zna se da je 3. veljače 1489. obavljao dužnost senjskoga kanonika i carskoga bilježnika (v. Ivan KUKULJEVIĆ, *Acta croatica. Listine hrvatske*, Zagreb, 1863, 137; Đuro ŠURMIN, *Hrvatski spomenici I*, Zagreb, 1898, 335). Senjskim arhidakonom postaje 6. svibnja 1495. (v. Manojlo SLADOVIĆ, *Povêst biskupijah senjske i modruške ili krbavske*, Trst, 1856, 265), ali središnom 1496. umire u Zagrebu. Iz kolofona *SK* saznajemo da je radio na prijevodu talijanskoga izvornika na hrvatski jezik i to je jedina potvrda o njegovoj djelatnosti u izdanjima senjske glagoljaške tiskare.

²¹ Silvestar Bedričić (Senj ?, druga pol. XV. st. – Senj, prije 11. XI. 1512.), senjski arhidakon od 1496., bavio se tiskanjem i prevodenjem, nastavivši djelatnost senjskoga tiskara Blaža Baromića. Gotovo jedini podatci o njemu nalaze se u kolofonima nekih senjskih izdanja. Kolofon *Misala* (1494) spominje ga kao tiskara zajedno s Blažom Baromićem i Gašparom Turčićem. *Naručnik plebanušev* (1507) donosi obavijest da je Bedričić bio vikarom i arhidakonom senjskim i da je u njegovoj kući i o njegovu trošku tiskana ta knjiga. Kao arhidakon spominje se i u kolofonu *Transita sv. Jerolima* (1508), a njegov se prevodilački rad izrijekom spominje jedino u *Senjskom korizmenjaku* (1508). Bedričić se spominje kao prevoditelj *Transita sv. Jerolima* u jednom latiničkom prijepisu iz 1670. godine (v. Vjekoslav Štefanić, *Glagoljski Transit svetog Jeronima u starijem prijevodu*, Radovi Staroslavenskog instituta, knj. 5, 1964, 102-105), ali taj se podatak ne nalazi u originalu. Iz kolofona *Mirakula slavne deve Marije* (1507. –1508.) doznajemo da je spomenuta knjiga tiskana u njegovoj kući.

²² omršnja = pogreška

²³ napraviti = popraviti, ispraviti

²⁴ zamiriti = zamjeriti

²⁵ narčeenije = određenje, odredba

²⁶ komponen`e = slaganje

²⁷ korežen`e = korektura, popravljanje

²⁸ dominъ = gospodin

urbanomъ²⁹ i tomasomъ katridlaričemъ³⁰ kanonicihъ rečene criklve senske. Štampane po mēš[t]lru grguru senaninu.³¹ I bil štampa svršena v hiži rēlč[e]noga g(ospo)d(i)na silvestra. I Miseca oktubra danъ ži (=17). I V letihъ spasitela našēlga. č·f·ζ (= z)· (=1508).

U dosadašnjoj se literaturi *SK* analizirao tek usputno u okviru sintetskih prikaza djelovanja senjske glagoljaške tiskare, a kao samostalna tema obrađuje se samo dvjema bibliografskim jedinicama – studijom Petra Kolendića³² i u novije vrijeme radom Tomislava Mrkonjića.³³ Mogao bih se složiti s postavkom da su nam kulturološki pristupi senjskim izdanjima i te kako bitni, ali cjelovitiji prikaz *SK*, pa tako i drugih izdanja senjske tiskare, ipak se ne može ostvariti bez temeljnoga uvida u jezični materijal.

Ponajprije, o jeziku Jakovčićeva i Bedričićeva prijevoda možemo kazati da je stilizirana čakavština iz prijelaza 15. u 16. st. koju na fonološkoj razini karakterizira ikavsko-ekavski refleks jata što ulazi, između ostaloga, i u temeljna obilježja onodobnoga senjskoga govora. Kada naglašavamo da ona nisu svojina samo senjskoga govora, pritom mislimo na daleko širu rasprostranjenost ondašnjih čakavskih izoglosa. Prije nego što ih pokušamo odrediti, valja skrenuti pozornost na odnose između hrvatskih dijalekata i društvenih promjena u 15. stoljeću. Migracijski procesi, uzrokovani učestalim turskim provalama, pomutili su opći izgled hrvatskih dijalekata omogućujući njihovo miješanje, ili zatiranje, a konačno i nastajanje novih prijelaznih tipova, izraslih iz mehaničkoga miješanja.³⁴ Dok je za drugi period u razvoju hrvatskoga jezika (12. - 15. st.) karakterističan brzi tempo razvitka s tendencijama intenzivne dijalekatske diferencijacije, to se isto za treći period ne može potvrditi, s pravom naglašava Brozović, upravo zato što tada završavaju procesi ili tendencije naslijeđene iz drugoga razdoblja.³⁵ Petnaesto stoljeće bilo je sudbonosnije nego 12. st. u

²⁹ Senjski kanonik Urban spominje se kao slagar i korektor pojedinih senjskih izdanja (*Naručnik plebanušev, Senjski korizmenjak, Transit sv. Jerolima*), a u kolofonu *Naručnika plebanuševa* izrijekom se navodi njegovo podrijetlo iz Otočca u Lici.

³⁰ Koliko je poznato iz kolofona pojedinih senjskih izdanja, Tomas Katridarić bio je kanonikom senjskoga Kaptola a složio je i korigirao *Naručnik plebanušev, Senjski korizmenjak i Transit sv. Jerolima*. Katridarić se kasnije spominje i u dvjema glagoljskim ispravama iz 1509. i 1521. godine (v. KUKULJEVIĆ, *Acta croatica. Listine hrvatske*, Zagreb, 1863, 191, 208).

³¹ Grgur Senjanin (Dalmatin), tiskar i knjigoveža (Senj, sred. XV. st. – nakon 1508) spominje se u kolofonu *Naručnika plebanuševa, Senjskoga korizmenjaka i Transita sv. Jerolima* kao tiskar spomenutih knjiga. Nešto više obavijesti o njegovoj tiskarskoj djelatnosti saznajemo iz kolofona *Naručnika plebanuševa* u kojemu stoji da je upravo stigao iz Venecije da završi tiskanje istoga djela.

³² P. KOLENDIĆ, 1933, 169-175.

³³ T. MRKONJIĆ, 1998, 105-111.

³⁴ D. BROZOVIĆ, 1963, 46.

³⁵ D. BROZOVIĆ, 1970, 14-15.

razvitku hrvatskoga jezika zbog važnijih, uočljivijih i za kasniju hrvatsku jezičnu povijest relevantnijih promjena (kao npr. nastajanje novoštokavskih inovacija),³⁶ to više što se pojavljuju novi govorni tipovi – ili čakavski govori s jačim ili slabijim

Sl. 1. Posljednja strana Senjskoga korizmenjaka s kolofonom

³⁶ S. DAMJANOVIĆ, 2001, 322-323.

štokavskim supstratom ili štokavski tipovi izloženi jačoj ili slabijoj čakavizaciji³⁷. Čakavsko narječje u predmigracijsko doba (do 15. st.) obuhvaćalo je daleko širi prostor nego što ga zauzima danas i zato se granica čakavštine s kajkavštinom i zapadnom štokavštinom pomiče prema Kupi (čakavsko-kajkavska granica) i istočno od Une, zatim bilom Dinare, pa istočno od Cetine na more i konačno obalom (kopno je zapadnoštokavsko, a otoci su čakavski) do blizine Pelješca, gdje naglo skreće na jug i siječe Pelješac, ostavljajući zapadni Pelješac, Korčulu i Lastovo u čakavštini, a Mljet i istočni Pelješac u zapadnoj štokavštini (čakavsko-zapadnoštokavska granica).³⁸ Senj i senjsko zaleđe, zajedno s ličko-krbavskim prostorom između Kupe, Save i Une, karakterizirao je čakavski književnojezični tip s ikavsko-ekavskom zamjenom jata, koju dodatno čini interesantnom reverzibilna pojava – refleks jata od pretežito ekavskih prema ikavskim likovima s obzirom na smjer kretanja more – kopno. Postavljenu tezu o čakavskim ličkim govorima u predmigracijsko doba, za koje se redovito kaže da im je težište na ikavskome izgovoru sa sporednim ili malobrojnim ekavizmima, pokušao je opovrći Julije Derossi³⁹ na temelju analize korizmenjaka *Kolunićeva zbornika* (1486). Derossijevoj tezi argumentirano se suprotstavio Damjanović⁴⁰ istodobno analizirajući i ličke glagoljaške listine iz 15. i 16. stoljeća. Rezultati istraživanja nedvojbeno su pokazali da ikavizmi u korizmenjaku *Kolunićeva zbornika*, a tako i u ličkim glagoljaškim listinama apsolutno prevladavaju, pojedini ekavizmi objašnjavaju se shvaćanjem jata kao glasa e-tipa, uvodne ili završne formulacije glagoljaških listina, dakle dijelovi u koje narodni govor teško prodire, razvidnije ostvaruju ekavski refleks, i konačno, ikavizmi su brojniji kod toponima i antroponima, a upravo oni najvjernije zrcale osobine domaćih organskih idioma. Nema sumnje da je ličko-krbavski prostor sve do turskih provala imao kompaktno stanovništvo starih čakavaca s ikavsko-ekavskim zamjenama jata, ali ni turska napredovanja, ni migracije što su njima uzrokovane, nisu mogle ozbiljno ugroziti dijalekatsku sliku staroga stanovništva Senja, Ledenica, Otočca i Brinja čiji se govor u najviše osobina podudara i snažno se opire zapadnoj novoštokavštini.⁴¹ Novija terenska istraživanja potvrdila su pretpostavku da i današnji lički govori, u selima smještenim uz južni i jugoistočni rub Gacke doline (Otočac, Prozor, Čovići, Ličko Lešće, Sinac), pripadaju čakavskom narječju.⁴² Čakavski organski idiom senjsko-ličkoga prostora (Senj, Ledenice, Otočac i

³⁷ J. MATEŠIĆ, 1981, 127.

³⁸ D. BROZOVIĆ, 1970, 13.

³⁹ J. DEROSI, 1975, 26-34.

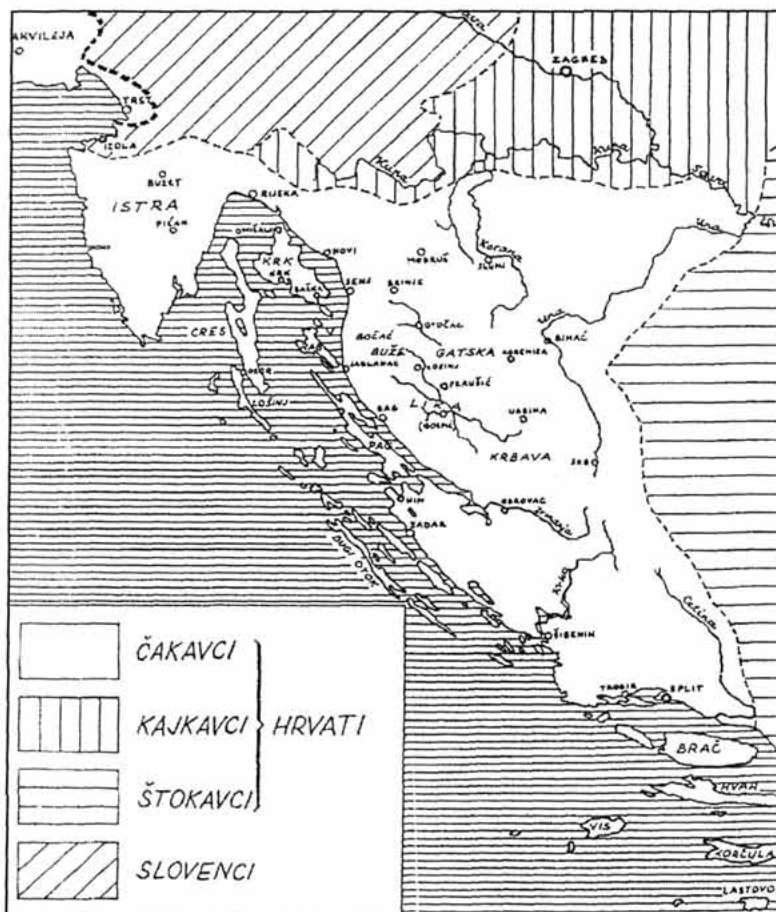
⁴⁰ S. DAMJANOVIĆ, 1979, 13-31.

⁴¹ S. PAVIČIĆ, 1962, 290.

⁴² M. MOGUŠ, 1996, 451-456.

Brinje) postat će jezičnom osnovicom SK a konačan profil ona će dobiti tek pomno izvedenom stilizacijom.

Morfološkom problematikom, koja se konkretizira na pridjevskim oblicima, otvara se samo jedan segment jezične analize SK, ali time se naznačuju i glavne smjernice jezičnoga uređivanja tekstova senjske glagoljaške tiskare. Osim toga, oblici pridjeva u SK ne istražuju se kao izolirana jezična pojava, nego se redovito uspoređuju s odgovarajućim pridjevskim sufiksima iz hrvatsko-glagojskih neliturgijskih tekstova 15. st.

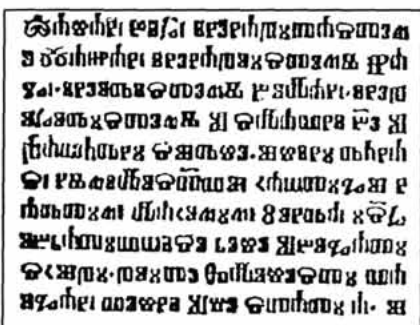
Sl. 2. Područje čakavskog narječja prije turskih provala (predmigracijsko razdoblje) prema D. Brozoviću, izradio J. Derossi

Nominativ jd. – sufiksi: -∅ (graf. varijante: -b, -', -∅), -i || -o, -e || -a

Primjeri: ...oče se spomenuti *nebogъ* krst`êninъ...(77d)...primi ča govori *mudri* plato...(1981)...bi vržêň živ` na brigъ mora...(195d)...i *ubog* petlajući i ponižêň...(1991)...treti deľ oče biti *navlačni*...(92d)...*slipъ* slipa vodi i oba se v êmu upad(e)ta...(119d)...da izrenet se *nečestivi* da ne vidi slavi božie...(831)...drugi računъ estъ *bož(a)stvêno* obslužen(i)e...(101d)...postъ e(stъ) *navlačno* vzdržan`e odjiden`ê...(41)...to iskušênije estъ *zlo* i *hudobno*...(25d)...to e *istinna* zaruč`nica v ku e bogъ namuranъ...(2061)...žena *glasovita* *dobra* i *mudra* postavlja versi...(1581)...muka *paklena* e(stъ) *večna vsagdanna* i *bezkonačna*...(35d)...

Citat iz teksta

Transliteracija:

Lačamb bihъ i ne napitaste mle *Žafamb* i ne napoiste mê *Na|gъ*. i ne odiste mê *Bolanъ*. i ne plohodiste mê O slavni b(ož)e O | pravadni sudče. učini dana|sъ nêmilost(i)vu kaštigu nlad timъ lakomimъ I onda is(u)h(rstъ)| obrativši se reče O bogati | skupi. poite zločesti va | oganъ večni... 161

Prijevod: Bijah gladan i ne nahraniste me, žedan i ne napojiste me, nag i ne odjenuste me, bolestan i ne pohodiste me. O slavni Bože, o pravedni suče, učini danas nemilostivu kaznu nad tim lakomim. I onda Isukrst, obrativši se, reče: "O bogati škrtci, podite zli u oganj vječni."

U pismovnom sustavu SK nulti sufiksalni morfem pridjeva realizira se trima grafijskim varijantama – štapićem kao oznakom za poluglas *ь*, apostroфом i "praznim mjestom"(-∅). Simbol -∅ u tom bi slučaju označavao nulti sufiksadni morfem u širem, gramatičkom značenju kao viši (koordinirani) pojam nasuprot njegovoj (subordiniranoj) grafijskoj varijanti -∅. Grafijskim varijantama za nulti sufiksadni morfem nipošto se ne pridružuju svojstva fonacijskih vrijednosti, nego upravo suprotno, spomenuti grafemi javljaju se kao odraz višestoljetne pisarske tradicije hrvatskih glagoljaša. Razlika u njihovoj frekvenciji leži u činjenici što se -*ь* pretežito rabi na kraju leksema i tamo prevladava nad apostroфом, u odnosu na granice morfema (korijen + sufiks / prefiks + korijen – npr. *hin`be* : *iz`branъ*)

gdje se češće ostvaruje apostrof.⁴³ Situacija u *SK* postavljenju tezu ponajprije opravdava prizivanjem statističkih podataka: nulti sufiksadni morfem izražen štapićem šesnaesterostruko prednjači pred apostrofom u finalnoj poziciji leksema (odnos – 365x : 22x). Štapićem je nulti sufiksadni morfem grafijski obilježen u svim tekstovnim situacijama, dočim su apostrof i -ø prepoznatljiviji na kraju retka ili u položaju ispred leksema čiji inicijalni slog započinje vokalom: ...č(lov)kь nigdarь ubog učin(i)ti almuštvo...(17d)...tada starac` vasь vesel odg(o)vori...(37d)...na semь sviti bos` ubogь lačanь...(140l)...kako hudoban` zal` i žrlac`...(84l)...budući bogat` i v dobri vrimeni...(92l)...dostoên e mane mukê...(7l)...dostoên` e biti pogr`enь...(84l)...pravd(a)n esi g(ospod)i... 58d...težak` e onь pripelati k miru...(59l) i dr. Uzroke prvoj uporabi grafema valja tražiti u tehničko-pisarskim razlozima: ako posljednje slovno mjesto u pojedinom retku teksta završava oblikotvornom osnovom pridjeva, nulti se sufiksadni morfem zbog nedostatka prostora ne bilježi grafemom -ь.⁴⁴ Stavimo li u odnos vezu -ь + Kons. (*nebogь krst` êninь*) i -` /-ø + Vok. (*ubog / ubog` otacь*) možemo izvesti dva zaključka: veza -ь + Kons. frekventnija je od veze -` /-ø + Kons., ali je veza -` /-ø + Vok. jednako uobičajena iz razloga što leksem započinje vokalom, a *scriptura continua* omogućuje otvorenost sloga.

Usporedba s pojedinim hrvatskoglagojskim neliturgijskim tekstovima iz 15. stoljeća pokazuje posvemašnje podudaranje u gramatičkim morfemima N. jd. m. r. s korpusom *SK*⁴⁵.

Hrvatski jezični sustav u svojem razvoju potisnuo razliku između određene i neodređene promjene pridjeva s.r. zahvaljujući preuzimanju sufikasa iz nominalne sklonidbe za obje *o/*jo osnove. Samo jedan zabilježeni primjer sufiksalnoga morfema -e u srednjem rodu pridjeva – ...ništarь ni gladь ni bližikê ni s(i)ni ni blago *segasvitne* ni železo ni ogaň...(137l) – ne može govoriti u prilog dobromu razlikovanju palatalnih i nepalatalnih osnova pridjeva, ali isto tako nedostatak potvrđenih primjera ne može ukloniti pretpostavku da se navedena razlika ipak sačuvala. Sufiksadni morfem -o, preuzet iz nominalne paradigme tvrdih osnova, jedini se potvrđuje u čitavu tekstu *SK* (odnos -o : -e = 181x : 1x). Pojedini istraživači jezika hrvatskoglagojskih neliturgijskih tekstova uočavaju supostojanje nekotrahiranih, pronominalnih oblika s kotrahiranim, nominalnim oblicima pridjeva⁴⁶. Navedeno supostojanje sufiksadnih morfema tekst *SK* ni u jednom slučaju nije ostvario.

⁴³ S. DAMJANOVIĆ, 1984, 45.

⁴⁴ Ta pojava nije ograničena isključivo na pridjeve, već se javlja u svih vrsta riječi.

⁴⁵ Usp. E. HERCIGONJA, 1982/83, 11-12.

⁴⁶ E. Hercigonja, primjerice, u istraživanju dijakronijskog razvitka fleksije pridjeva i zamjenica u jeziku hrvatskoglagojskih zborničkih tekstova 15. st. (v. literaturu) ustanovio je navedeno

Između pronominalnih i nominalnih pridjevskih oblika ž.r. opozicija -a : -aja neutralizirana je u korist sufiksalnoga morfema -a koji se u tekstu *SK* potvrđuje 320 puta. Proces izjednačavanja dviju sklonidbi (*a / *ja osnova) obično se objašnjava ispadanjem sonanta -j- i kontrakcijom vokala što se najprije ostvaruje u pluralu mekih osnova, a daljnjim razvojem i u tvrdih osnova pridjeva. Dosljedno čuvanje razlike između pronominalnih i nominalnih oblika pridjeva (-a : -aê) nije karakteristično za tekst *SK* ali se kao relikv dobro čuvane tradicije još zadržalo u pojedinim hrvatskoglagoljskim neliturgijskim tekstovima 15. stoljeća⁴⁷.

Genitiv jd. – sufiksi: -a, -oga, -ega (graf. varijante: -ega, -êga), -ago || -e

Primjeri: ...postь e(stь) kripostь od smišlê`ê *dobra*...(41)...vsi očemo vskrsnuti *ednaka* kipa...(2041)...od *bož(a)stven(o)ga* zak(o)na...(111d)...pred lice *vsêmogučêga* gospodina...(22d)...v početki *današnega* e(van)j(e)liê...(1d)...ne tiite dati *s(ve)t(a)go* kruha psomь...(1061)...vlizał e ubogi v kuću *bogatoga*...(61)...znajuçi niku slabost *iskrnêga*...(1041)...budete ostavljeni od *višnega* *dobra*...(161)...i od *propasne* ême *bezdanne* kriçi...(441)...za grihь od *tače* slave i hvale...(115d)...nismo sini rabinê nego *slobodne*...(80d)...

Citat iz teksta:

Transliteracija:

HP1 rih3e3n3 n3c3m3k3y3r3c3m3k3z3p3
 n3x3n3 z3e3n3p3m3 c3m3k3m3k3 e3z3e3k3k3
 k3. n3r3h3i3 e3x3c3e3 s3e3 n3c3m3k3y3p3m3
 e3m3r3n3y3z3n3 e3x3m3e3p3 n3h3 n3s3e3z3y3
 m3c3z3m3n3x3 e3m3x3y3e3e3n3c3m3k3y3
 s3m3r3n3y3e3k3 c3e3m3p3m3n3y3 e3z3e3z3. k3
 c3m3k3 c3e3z3e3n3e3p3m3 e3x3e3m3z3e3 m3x3y3
 x3e3k3 k3m3p3z3 m3x3n3z3 e3m3p3m3c3n3 n3h3e3
 k3n3x3 x3k3z3m3x3 m3n3e3z3c3m3 m3
 e3m3e3 k3e3z3e3e3e3. e3z3e3e3k3k3k3 c3m3k3

(...) samuel | pride k kralju saulu i reče mlu.
 Začь nisi ti poslušalb | zapovidь božiju da
 pobieš | vse ljudi i živinu. a saul | otijuçi sê
 skužati reče. Ê | samь shranilь nikoliko
 živ|inê *male lipe* i *tlste* da bludu imeli ljudi
 od česa ž|rtvu učiniti...

Prijevod: Samuel pride kralju Šaulu i reče mu – Zašto nisi poslušao zapovijed Božju da pobiješ sve ljude i živinu? – a Šaul, hoteći se ispričati, reče –

supostojanje sufikasa -o/*-oe: ...s(ve)to pismo...(109)...*plasko* savkuplenie...(133)...*ezero ogan'no*...(336) : césarstvo *n(e)b(e)skoe*...(172b, 173)...*oko desnoe*...(174)...*zlato nebeskoe stannoe*...(343b) i dr.

⁴⁷ Usp. E. HERCIGONJA, 1982/83, 11.

Sačuvao sam nešto živine male, lijepe i tuste kako bi ljudi imali od čega prinijeti žrtvu. Sufiksadni morfem -a u pridjeva m./sr. roda signalizira nominalnu fleksiju pridjeva i stoji u opozicionalnom položaju prema složenim pridjevskim oblicima -oga/-ega/-ago. Kriterij palatalnosti podijelio je složene pridjevske oblike na dva pola: sufiksu -oga što se javlja u tri grafijske varijante suprotstavlja se sufiksadni morfem -ega. Grafijska varijanta -êga dvaput se konkretizira u postpalatalnom položaju: ...grê ta d(u)ša pred lice *vsêmogučêga* g(ospo)dina boga...(22d)...ako vi uslišitê glasъ *vsêmogučêga* gospodina boga (22d). U primjerima ...od tihъ manenikovъ da tud(i)e znajuçi niku slabost *iskrnêga* gredu po placahъ...(104I)...od našega *sadannêga* početka...(3I) grafijska varijanta -êga realizira se iza sonanta *n* koji će u kontaktu s *jatom* dobiti posve novo glasovno svojstvo (palatalnost).

Izdvojnviši genitivne sufikse pridjeva m./s. roda -a, -oga, -ega || -ago, -ego, -ogo u hrvatskoglagoljskim zborničkim tekstovima 15. stoljeća, Eduard Hercigonja za potonje sufikse ustanovio je da su osobito uočljivi u relativno mlađim tekstovima, nastalim prema latinskim ili talijanskim predlošcima.⁴⁸ Morfološki inventar staroslavenskoga jezika naznačen sufiksom -ago nepalatalnih osnova u tekstu *SK* ne dobiva palatalni parnjak -ego s njegovom grafijskom varijantom -êgo, kao što i ne dolazi do interferiranja staroslavenskoga jezičnog sustava s hrvatskim (-ogo) na planu jezičnoga izraza.

Već sam sufiksadni morfem -e u pridjeva ž.r. dovoljno govori o barem dvama jezičnim podacima: prvo, čuvanje opreke između palatalnih i nepalatalnih osnova pridjeva dokinuto je u korist palatalnih osnova iz čije je paradigme preuzet sufiks -e i drugo, u tekstu *SK* ne nalazimo genitive pronominalnih oblika pridjeva s analoškim sufiksom -oe preuzetim iz nepalatalne zamjeničke paradigme, kao što ih prepoznajemo u hrvatskoglagoljskim neliturgijskim tekstovima.⁴⁹ Nekontrahirani oblici pridjeva koji inače tekstu daju obilježje veće starine, kao primjerice i u starohrvatskom latiničkom rukopisu *Žića svetih otaca*,⁵⁰ u tekstu *SK* posve izostaju.

Glagoljaški redaktori u jezičnom su priređivanju teksta 19 puta upotrijebili *jat* kao grafijsku varijantu sufiksalnoga morfema *e* – sve registrirane pojavnice, na primjer ...dostoini su *malê* i brze pokorê...(36d)...ne bi bilъ umrlъ nego od smrti *osilnê*...(173I)...i rêci niki mirakulъ od *slavnê* deve marie...(88d)...ča estъ postъ *svetê* matêre crikvê...(3I)...ki se e opilъ *božastvenê* ljubve...(136d)...od

⁴⁸ E. HERCIGONJA, 1982/83, 17-18.

⁴⁹ E. Hercigonja u istraživanju hrvatskoglagoljskih zborničkih tekstova izdavaja nekoliko primjera s analoškim sufiksom -oe: ...*osebeinoe* bolest ni...(138b)...prezъ pogibelî *ožurnoe*...(160b)...*rimskoe* veri...(214)...masti *svetoe*...(244) i dr.

⁵⁰ D. MALIĆ, 1997, 532.

pohoti *plîênê*...(25d)...nenavist' od vsake *prestupnê* stvari ...(134d)... ne upozoravaju na fonacijsku vrijednost [je] glasa *jata* u postkonsonantnom položaju, već izražavaju stanovitu redaktorsku nesigurnost u korištenju morfoloških jedinica.

Dativ jd. – sufiksi: -u, -omu, -emu (graf. varijante: -emu, -êmu) || -i, -oi

Primjeri: ...da podnosi č(lovî)ku *zlu*...(89l)...konfortajuči vas' k *dobru* činenu'ju...(17d)...b(og)u *istinnomu* i *edinomu* ima se činiti počten'e...(29d)...oču utêči sê k *svêtomu* troistvu...(175l)...ka *iskrnêmu* našemu bratu...(98d)...odkrivena *vsomogučemu* g(ospo)d(i)nu bogu...(148d)...krst' êne daite se *dobri* voli i vêsêl'ju...(80d)...is(u)h(rst)' reče svoei *dragoi* materi...(174d)...ednomu *mladu* postiti e(st') mal' trud'...(101l)...ki služi *nêmočnomu* služi b(og)u...(136d)...zavidlivi vazda želi zlo *iskrnemu*...(73l)...da svoei *slatkoj* materi est' otvoril' vsa skrovišča...(12l)...

Citat iz teksta:

Transliteracija:

(...) Vsim' s(ve)tim' e b(og)' dopu'stil' ku godi milost' razdilenu. kako *s(ve)tomu* šênêlst(i)ênu zaščičenie od kugê | *s(ve)toi* apolonii izbavlênie | od boleznî zub'. *s(ve)toi* luclii od boleznî očiju. i družim' s(ve)tim'. Da svoei *slatkoj* mlateri est' otvoril' vsa skrovišča milosti... 12l

Prijevod: Svima svetima Bog je razdijelio kakvu god milost: svetomu Sebastijanu moć zaštite od kuge, svetoj Apoloniji izbavljanje od bolesti zuba, svetoj Luciji od bolesti očiju kao i drugim svecima. Svojoj slatkoj materi otvorio je sve raznice milosti. Za nominalnu promjenu pridjeva m./s. roda u dativu jednine karakterističan je sufiksalni morfem -u. Zamjenička promjena pridjeva uspostavlja opreku između nepalatalnih i palatalnih osnova m. roda (-omu : -emu) dok u pridjeva s. roda nije registrirana. U primjerima ...ka *iskrnêmu* našem bratu...(98d)...k(a)ko ti ičeš' škode tvemu *iskrnêmu*...(104d) ...*vsomogučemu* ti dai ča e(st')...(17d) uporaba grafijske varijante -êmu

ponovno pokazuje kolebanje priređivača teksta u smislu shvaćanja fonema *jata* kao glasa e-tipa. Neapokopirani sufiks -umu određene pridjevske promjene *SK* morfološki ne prepoznaje, jer takva pojava tipičnija je za hrvatskoglagoljske liturgijske tekstove.⁵¹

Sufiksalni morfem -ê iz nepalatalnih pridjevskih osnova ž.r. reflektirao se u sufiks -i, npr. *dobrê ženê* > *dobri ženi*. Razlika između nepalatalne i palatalne deklinacije neutralizirana je u jednom sufiksalsnom morfemu zbog ikavskoga refleksa *jata* (*i* < *ê* : *i*). Za završetak -i nominalne deklinacije, u pridjevskih osnova ž. roda, Blaž Jurišić konstatira da u hrvatskim tekstovima 16. st. prevladava *i* u nepalatalnih osnova,⁵² a Franjo Fancev upozorava na činjenicu da su rijetki tragovi njegove uporabe dopirali i u 17. st.⁵³ Sufiks -i propisivao je i gramatičar Vjekoslav Babukić u normativnim priručnicima hrvatskoga jezika⁵⁴ iz 19. st. a ta se pojava jedino može objasniti utjecajem dubrovačke književnosti odakle je Babukić uzimao primjere za svoja filološka stajališta⁵⁵. Za sufiks -oi može se primijetiti da je prevladao nad sufiksom -ei kao posljedica usmjerenosti dijakronijske progresije prema izjednačavanju pridjevske i zamjeničke paradigme.⁵⁶ Jezična situacija u *SK* odražava jednako stanje i u hrvatskoglagoljskim neliturgijskim tekstovima 15. st. Ipak, nominalni sufiksi -ê / -e ili pronominalni -êi / -ei koji su zabilježeni u hrvatskoglagoljskim neliturgijskim tekstovima 15. st. nemaju formalne potvrde u tekstu *SK*⁵⁷. Uporaba sufikasa -êi / -ei, -ê / -e nerijetko ovisi o tematskoj usmjerenosti hrvatskoglagoljskih tekstova što je posebno razvidno, između ostaloga, u liturgijskim tekstovima koji su tradicionalno jezično najkonzervativniji.

Akuzativ jd. – sufiksi: -Ø (graf. varijante: -b, - , -φ), -i, -a, -oga, -ega, -ago
ll -o, -e ll -u, -oju, -uju

Primjeri: ...i pogr`jue družim̃ *dobar` glas̃*...(1031)...ki mrmnju i *zal*
gl(a)s̃ dvižu...(103d)...dlžan si iskati ednoga ispovidnika *razumna* i
dobra...(120l)...i ki e ta č(lov)k̃b̃ tolko pohotañ na gr(i)h̃b̃ *plteni*...(7d)
...očemo zato b(og)a *neskonačnago*...(144d)...obrača se na požêlen(i)e
segasvitne ...(114l)...i ureza mu uho *dêsno*...(185d)...pak(i) ga čini obliči v

⁵¹ J. TANDARIĆ, 1973, 99.

⁵² B. JURIŠIĆ, 1992, 134.

⁵³ F. FANCEV, 1916, 101.

⁵⁴ B. TAFRA, 1993, 97.

⁵⁵ D. GABRIĆ-BAGARIĆ, 1984, 102.

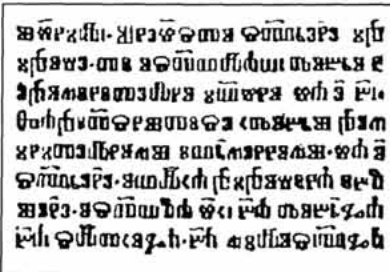
⁵⁶ E. HERCIGONJA, 1982/83, 24.

⁵⁷ Usp. E. HERCIGONJA, 1982/83, 23-25.

suknju *bêlu*...(190l)...i vrzite ga v t(a)mu *kromečnju*...(46l)...na ednoga *bogata* očê imiti zavidočb... (74d)...mneči naiti *umrtelnoga* naidošê *neumrtelnoga*...(195l)...ima smilovan`e na *uboga bližnoga*...(15l)...i psovaše *s(ve)t(a)go* i *z`la* i pročaê...(29l)...postavi ovce o *dêsnoju* sebê a kozličê o *livu*...(31d)...i seditb o *desnuju* o(t)ca...(96d)...

Citat iz teksta:

Transliteracija:

(...) O neč(i)sto stv(o)ren(i)e i prliproče. ti st(a)vlašb dobro *nleprominitelno* i v(e)čno ča e(stb) b(og)b. | za prit(i)snuti se k dobru preminitelnomu i vr(i)mennomu. ča e(stb) | stv(o)ren(i)e. ov(o)l(i)ka pripročina i bluen`e. ost(a)vla č(lovi)kb b(og)a *dobr(o)ga* b(og)a *sl(a)tkoga*. b(og)a *milost(i)v(o)ga*... || Id

Prijevod: O nečisti i priprosti stvore, ti ostavljaš dobro nepromjenljivo i vječno, što je Bog, da bi se priklonio dobru promjenljivu i ograničenu vremenom, što je stvorenje. O kakva površnost i zabluda! Ostavlja čovjek Boga dobroga, slatkoga i milostivoga.

Morfološki inventar hrvatskoglagoljskih zborničkih tekstova 15. st. raznovrsniji je utoliko što navedenim sufiksima pridružuje i sufiksalne morfeme -ju / -eju / -iju⁵⁸. U tekstu SK sufiksalni morfem -oju realizira se u prijedložnome izrazu *o desnoju* – ...tada rečêtb kralb onimb ki budu o *desnoju* nêga...(32d)...da sedeta ā · (=1) o *desnoju* a drugi o šuju...(71l)...i postavi ovce o *dêsnoju* sebê...(31d)...i postavitb ovce o *dêsnoju*...(32d)...sêditb o *dêsnoju* o(t)ca...(145l). Za prijedložni izraz *o desnoju* Dragica Malić ističe da je hibridan oblik u kojemu je nastavak -uju zamijenjen s -oju, a -oju je nastao kontaminacijom akuzativnoga oblika s lokativnim *o desnu* ~ *o desnoj*.⁵⁹ Autorica, dakle, pretpostavlja stapanje lokativnih i akuzativnih oblika u hibridnom sufiksalsnom morfemu i posebice naglašava smjer kontaminacije koji polazi od lokativa prema akuzativu (*dobroj* → *dobru* → *dobroju*). Temelji takve postavke ozbiljno se mogu poljuljati uzme li se u obzir mogućnost dvojakoga ostvaraja prijedložnoga izraza *o desn-oju* < *o desn-ojQ* || *o desn-QjQ* > *o desnuju*.

⁵⁸ Usp. E. HERCIGONJA, 1982/83, 27.

⁵⁹ D. MALIĆ, 1996, 33.

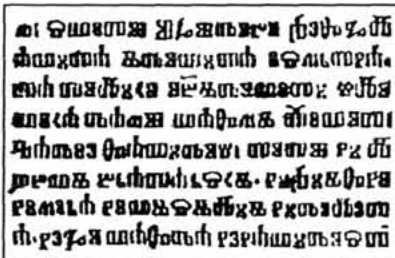
Time se pretpostavke o preklapanju sufikslnih morfema ne dovode u prvi plan, već se pažnja koncentrira na različite realizacije dvaju navedenih sufikasa.

Vokativ jd. – sufiksi: -i, -e (graf. varijante: -e, -ê) || -o || -a

Primjeri: ...o *bolezni* grišniče...(122l)...o *nebo* č(lovi)če...(47d)...o *neborê* saulê...(115l)...o *neč(i)sto* stv(o)ren(i)e i *priproče*...(111d)...o *nebo* dušo plači...(142d)...o *ženo dobra* i ti *devoti* graēnine...(152d)...drhči o *ubogi* i ti *bogati*...(34l)...o *oholi* poznai s(a)mъ sebe...(108l)...o *b(la)ž(e)na* krivina...(109d)...o *manēni* adame o *prēspametni* č(lovi)čē...(126d)...o *manēno ludo* tovarištvo...(50l)...

Citat iz teksta:

Transliteracija:

(...) O hudobo *prezglavita êdovita* i *smrtna* ta toliko ob(ъ)êdoviti člo|vika da mu vazmê životъ | Kadi e zavidočъ totu ni ljubvê bratarskê. ni priēzni | ni mira ni vêsêliê ni deletla. nego vazda nenavidost`...73d

Prijevod: O hudobo bezglava, jadovna i smrtna. Ta toliko učini čovjeka jadnim da mu uzme i život. Gdje zavist vlada tu nema ni ljubavi bratske, ni prijazni, ni mira, ni veselja, ni uživanja nego vazda mržnja.

Opisujući pridjeve u staroslavenskom jeziku V. F. Krivčik i N. S. Možeško⁶⁰ ponovili su činjenicu da je vokativ, na morfološkoj razini, izjednačen sa složenim pridjevskim oblicima preuzetima iz nominativa. Oblici pridjeva u SK pokazuju da se vokativ na morfološkoj razini izjednačio s nominativom u samo jednom sufikslnom morfemu -i ne iskazujući pritom dvojaku morfološku diferencijaciju -Ø : -i.

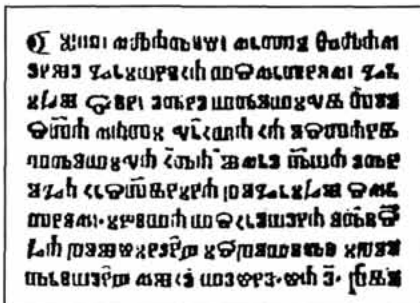
Lokativ jd. – sufiksi: -u, -i, -om (graf. varijante: -omъ, -om`, -om), -omu, -em (graf. varijante: -êтъ, -emъ, -em) || -oi, -êi, -ei

Primjeri: ...po svojemu *redovnu* životu...(173l)...v` ednomъ *plemeniti* gradu...(18d)...po *kralevstvu vrimennomu*...(1l)...na *vomъ ubogom*

⁶⁰ V. F. KRIVČIK – N. S. MOŽEJKO, 1974, 122.

životi...(166l)...o b[o]ziživom`...(54d)...po ganut(i)ju *natur(a)lomъ*...(101d)...v *sadannem* životi...(205d)...kap(itu)li ave(n)j(e)l(i)i *današnemъ*...(195l)... k(a)p(itu)li ave(n)jelii *današnêmъ*...(123d)...v`ednoi *pusti* kući...(50l)...po oblasti *duhovnoi* ali *telesnoi*...(132d)...po *navl(a)čei* voli...(68d)...v *poslédnêi* trubi...(203d)...

Citat iz teksta:

Transliteracija:

Ovъ mladičъ mrtvi zlamlenue grišnika
v *smrtnomъ* grihu Sinъ edne vdovicê
to e | s(ve)ta mati cr(i)kva ka ostanê |
vdovica k(a)da umre d(u)ša ednloga
krst`ênina po grihu *smr|tnomъ*. i biva
vskrešena od` is(u)lh(rst)a po učinênju
ispovidi i po oldrišênju muke večne...130d

Prijevod: Ovaj mrtvi mladić prikazuje grešnika u smrtnom grijehu, sin udovice sveta je mati Crkva koja postane udovicom kada umre jedna kršćanska duša u smrtnome grijehu, a Isus je uskrisi po ispovijedi i odrješenju vječne muke.

Stariji sufiks -ê obično se u hrvatskoglagoljskim tekstovima reflektira kao -i / -e. Blaž Jurišić u *Nacrtu hrvatske slovnice* ističe da se sufiks -ê reflektirao kao -i već od početka 14. st., a nastao je pod utjecajem lokativa palatalnih osnova, pr.* krajo-i > kraje-i > kraji⁶¹. Lokativi sa sufikslnim morfemom -i obilni su na prijelazu iz 15. u 16. stoljeće, a u čakavskom jezičnom sustavu nalaze se gdjegdje i danas (*na konji*, *v gradi*, *v seli*). Od početka 13. st., kako drži Jurišić, pojavljuje se i lokativ sa sufiksom -u pod jakim utjecajem u-deklinacije. U istom radu Jurišić zaključuje da su lokativi sa sufikslnim morfemom -u običniji od starih lokativa s *jatom* tek od 15. st.

U čitavu *SK* ne nalazimo potvrde gdje se sufikslni morfem palatalnih osnova -em veže uz nepalatalne osnove kao npr. u primorskim lekcionarima 15. st. ...v *nega premudrem* svetu RN 94a, v *prihodnem* svitu RN 45a.⁶² Ta je pojava inače rijetka, kao što dokazuje E. Hercigonja, i u hrvatskoglagoljskim neliturgijskim tekstovima 15. stoljeća.⁶³

⁶¹ B. JURIŠIĆ, 1992, 125.

⁶² F. FANCEV, 1916, 103.

⁶³ E. HERCIGONJA, 1982/83, 30.

Instrumental jd. – sufiksi: -im (graf. varijante: -imь, -im`, -im) || -u

Primjeri: ...ljudi pravdeni *čistimь* i *pravimь* zakonomь...(801)...r(e)če nepriēt(e)lь *visokim`* glasomь...(139d)...doklê ne budê s telomь *blaženim*...(1991)...s` ednu kačku *dlgu*...(861)...da ne umrl *zlu* smrt`ju...(1051)...učini danasь nêmilost(i)vu kaštigu nad timь *lakomimь*...(161)...s *s(ve)timь* s(ve)tь budešь a *nêčistim* nêčistь budešь...(871)...ljubi b(og)a s *plnimь* srcemь...(1371)...s licemь *strašnimь* r(e)čêtь...(33d)...razmisli o človiče okomь *srdačnimь*...(1721)...nikoga umorena smrt(i)ju *naglu* i mnogimi inimi kaštigami...(1511)...

Citat iz teksta:

Transliteracija:

(...) Koliko e milostivь b(og)ь obilanь dajuć se krlst` ênomь dobro pripravnimь i l skrušenimь i toliko ie nemilostivь i čvrstь suprotь onim` | ki nedostojno s *malimь* počtlen`em i s kunšienciju pl`nu gr[i]hovь smrtnihь i s *tammimь* prjedloženiemь grêdu priematli takovo posvećenie...1671

Prijevod: Koliko je milostiv Bog obilan dajući se kršćanima dobro pripravnim i skrušenim, toliko je čvrst i nemilostiv prema onima koji nedostojno s malim poštovanjem, s punom savješću smrtnih grijeha i s mračnom odlukom idu primati tijelo Kristovo.

U tekstu *SK* nema sekundarnoga sufiksa -em koji je nastao analogijom prema nepalatalnim zamjениčkim oblicima instrumentala sa sufiksom -em. Taj je sufiks vrlo živ u hrvatskoglagojskim neliturgijskim zbornicima 15. st.⁶⁴ Nijedan primjer u *SK* ne svjedoči o čuvanju sufiksalnoga morfema -om kao reliktu nominalne pridjevske deklinacije, kao npr. rijedak slučaj iz Petrisova zbornika: ...čistom srcem...(178).⁶⁵

⁶⁴ Iz zborničkih hrvatskoglagojskih tekstova 15. st. Hercigonja navodi samo neke pridjeve koji se vežu uz nepalatalne osnove: a *dobrem`* rečeniem`...(32b)...pogubili svoje blago *zlem`* koncem`...(32)...s *razumnem`* mužem`...(207)...*ostrem`* kop`em...(26d)...s duhom *nečistemь*...(33c) i dr.

⁶⁵ E. HERCIGONJA, 1982/83, 31.

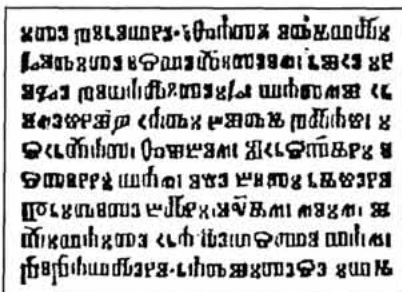
Tekst *SK* ne registrira sufiksalne morfeme -uju / -oju / -eju koji između 14. i 16. st. dobivaju ulogu funkcionalnih varijanata na morfostilematskoj razini. Navedenim sufiksima valjano se pridružuju i nastavci -ou > -ov / -ev < eu.⁶⁶ Kontrakcija oblika *dobroju* > *dobru* provedena je dosljedno. Stegnuti oblici zajednički su jeziku hrvatske pisane književnosti, ali isto tako i čakavskim organskim idiomima.⁶⁷

Nominativ-akuzativ-vokativ mn. – sufiksi: - i || - a || - e
(graf. varijante: -e, -ê), - ie

Primjeri: ...turki i krst`ene *dobri* i *zali* poste ne jidučъ...(3d)...to su *zla* zlamen`ê...(146d)...obidu mê bolesti *semrtnie*...(77d)...nisu li to riči *čudne*...(151l)...riče stvorene *plnê* esu pomankan`ê...(137l)...postavljeni v *mimošasne* dni...(14d)...odpustilь esi *nečistê* grihe moe...(154l)...i vsagda va *večnie* veki...(14l)...prizvati blagoslovenê i *vernê*...(200l)...dažji *dažjemь* svoimь na *pravadne* i *nepravadne*...(72d)...o êzici *êdoviti* hvalitê gospodina...(153d)...o psi *manêni*...(104d)...o vi *dobri* graêne i vi *dobre* žene...(74l)...o žene *ohole*...(47d)...o materê moe *devote*...(11d)...budite pripravni *mladi* i *stari*...(78l)...o *pokorni* i *devoti* razumiite riči...(22d)...

Citat iz teksta:

Transliteracija:

(...) i zato o d`êvli | hodite i svežite imь ruke i nloge pošalite ihь va tmu kr|omečnuju kadi budê plačь i | skržatzь zubomь O krst`eni *ilstinni* vamь oče biti rêčeno | Pridite *bl(aže)ni*. o(t)cêmь moimь uživaite *kr*aljevstvo vamь | pripravleno...83l

Prijevod: I zato, đavli, idite i svežite im ruke i noge i pošaljite ih u vanjsku tamu gdje vlada plač i škrgut zubi. O istinski kršćani, vama će se kazati – Pridite blaženi i uživajte s ocem mojim pripravljeno vam kraljevstvo.

Nominativni i akuzativni oblici pridjeva m. r. neutralizirali su razliku -e : -i.⁶⁸ Izjednačavanje pluralnih oblika neodređene i određene promjene Josip

⁶⁶ Usp. E. HERCIGONJA, 1982/83, 27-28; D. MALIĆ, 1997, 533.

⁶⁷ Usp. B. JURISIĆ, 1992, 135.

⁶⁸ Usp. J. HAMM, 1974, 122.

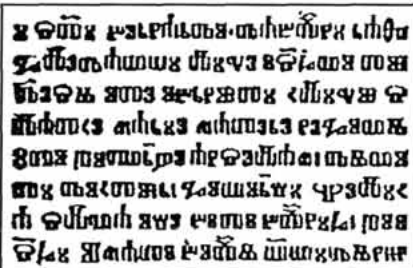
Tandarić tumači dvostrukim putem: posuđivanjem sufikasa zamjениčke promjene i stezanjem oblika određene sklonidbe⁶⁹. Nominativni oblici pridjeva ž.r. iskazuju iznijansiranost u čuvanju sufikasa -e (i -ê kao njegove grafijske varijante) i -ie, preuzetih iz nominalne / pronominalne promjene pridjeva.

Genitiv-lokativ mn. – sufiks: -ih (graf. varijante: -ih̃, -ih̄, -ih)

Primjeri: ...ê (=6) *malih̃* i *debêlih̃* račun... (20d)...odgovara množastvo katolikih̃ i *mudrih* dokturi... (201d)...ž (=7) ampul̃ *pln(i)h̃* gniva bož(i)ê... (126d)...od *božastvenih̃* del' gov(o)ri filozof̃... (143l)...prvo spovida slavu *b(la)ž(e)n(i)h̄*... (32l)...ležas̃e množstvo *nemoćnih̃*... (48l)...v(a) anjel(i)h̃ i v(a) *b(la)ž(e)nih̃* d(u)sih̃... (95l)...ki stoe v *pustih̃* gvozdih̃... (68d)...mišati se v činjenjih̃ *kripostnih̃*... (3l)...po delih̃ *navlast(i)tih̃* čineč'... (143l)...bišê pisañ v knjigah̃ *životnih̃*... (146d)...v stvarēh̃ *priprostih̃*... (136l)...molitva po *s(ve)tih̃* zvana od nas̃... (141l)...od trih̃ deli *pogl(a)vitih̃*... (117l)...

Citat iz teksta:

Transliteracija:

(...) da b(la)ž(e)ni razlgledavši lice
is(u)h(rst)ovo tuldie sê ote obrnuti k licu
slatke marie matere negovê |
I to potvr`jue anselam̃ dêvolti doktur̃
govor(e)çi Velikla sl(a)va oče biti
b(la)ž(e)nih̃ po ils(u)h(rst)i...56l

Prijevod: Razledavši lice Isukrstovo, blaženi će se okrenuti licu slatke Marije, majke njegove. I to potvrđuje pobožni učitelj Anselmo govoreći – Velika će biti slava blaženih u Isukrstu.

Sufiks -ih zbog refleksne fonacije *jata* izjednačio se na planu jezičnoga izraza sa sufiksom starih palatalnih osnova. Sufiksadni morfem -eh < -êh̃ građa SK nije potvrdila⁷⁰.

⁶⁹ J. TANDARIĆ, 1973, 99.

⁷⁰ U hrvatskoglagoljskim zborničkim tekstovima 15. stoljeća E. Hercigonja bilježi sufiksadni morfem -eh < -êh̃: ...ot' ubozeh' ljudi... (32)...v davneh' vrēmēnih... (173b)...mužeh zakonneh... (53)...prez' zleh' šeg'... (33b)...Po b(la)ž(e)neh' zakoneh' (105).

Dativ-instrumental mn. – sufiksi: -im (graf. varijante: -imь, -im` , -im) || -i, -imi || -ima

Primjeri: ...v škodu inimь *dobrimь* ljudemь...(71d)...pripravi put' kralemy *istočnimь*...(129d)...rečê *velikimь* poglavicamь...(178l)...niki služe *nemočnim* a niki na špitalih a nigdo *ubozim*...(78d)...pridite vi umileni a nê govorim vamь *oholimь*...(33l)...vide se *mudrimь* pripralne muke v pakli...(44d)...priloži se skotomь *nêsmisl(e)nim`*...(111l)...duše esi bludila s *mnozimi* ljubitelî...(173d)...otvrzoše usta *navlačnimi* êziki...(117l)...s koli i s koni *ognenimi velikimi*...(8d)...s *slatkimi* riči smišanь...(104l)...s telêsi *neumrtêlni*...(203d)...s` očima *krvavima*...(33d)...s *navlačn(i)ma* ušima...(1l) ...mêju *ednakimi* zato se govori zavidoč` e mêju *takmênimi*...(72d)...siêna meju *umrlimi*...(70d)...živêmo meju *umrtelnimi*...(3l)...

Citat iz teksta:

Transliteracija:

(...) i oče kako *dobrimь* b|ogъ dae za plaču rai. ča e mlesto vrhъ vsega visoko. vlsako telo čisto plno e anj(e)|lovъ. tako zalimь za plaču | ima dati mesto vele nisko | doli plno d`êvlovъ pod zemljju. ti ki čtešъ umijь to | dobro povidati...45d

Prijevod: I kako Bog dobrima daje kao nagradu raj, što je mjesto iznad svega visoko i prepuno anđela, tako i zlima daje mjesto pod zemljom prepuno đavala. Ti koji to čitaš umij to dobro ispriповijedati.

Usporedimo li dativne i instrumentalne oblike pridjeva u *SK* s adekvatnim morfološkim inventarom u hrvatskoglagoljskim neliturgijskim tekstovima 15. st. primijetit ćemo stanovita neslaganja. Sufiksadni morfemi -em (graf. varijante: -emь, -êмь), -om || -emi (graf. varijante: -emi, -êmi) nisu zasvjedočeni u tekstu *SK*. S druge pak strane sufikse -i nominalne promjene s. roda i -ima zamjeničke sklonidbe ž. roda, koje korpus *SK* formalno realizira, uspoređivani hrvatskoglagoljski tekstovi gotovo nikada ne prepoznaju.

Istraživanje oblika pridjeva u *SK* pokazalo je njihovu pripadnost morfološkomu inventaru čakavskoga sustava 16. st. Mrežu sufiksadinih morfema kadšto upotpunjuju i sufiksi iz staroslavenskoga jezika, ali uglavnom rijetko,

najčešće u ustaljenim sintagmatskim izrazima. Senjski korizmenjak, u usporedbi s hrvatskoglagoljskim neliturgijskim tekstovima 15. st., pokazuje značajne podudarnosti, ali isto tako njeguje jezične navike koje su posebno vladale na ličko-senjskom prostoru u 16. stoljeću.

Literatura

- Stjepan BABIĆ, Neutralizacija pridjeva u hrvatskom ili srpskom književnom jeziku, *Jezik*, 2, Zagreb, 1961/62, 46-54.
- Mile BOGOVIĆ, Prijelazno stoljeće senjske Crkve (1450-1550), *Senjski zbornik*, 17, Senj, 1990, 69-92.
- Mile BOGOVIĆ, *Glagoljica u Senju*, Senj, 1994.
- Dalibor BROZOVIĆ, O rekonstrukciji predmigracionog mozaika hrvatskosrpskih dijalekata, *Filologija*, 4, Zagreb, 1963, 45-55.
- Dalibor BROZOVIĆ, Dijalekatska slika hrvatskosrpskoga jezičnog prostora, *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru. Razdio lingvističko-filološki*, 8, Zadar, 1970, 5-30 + 7 karata.
- Stjepan DAMJANOVIĆ, Refleksi jata u korizmenjaku Kolunićeva zbornika, *Radovi Zavoda za slavensku filologiju*, 16, Zagreb, 1979, 13-31.
- Stjepan DAMJANOVIĆ, *Tragom jezika hrvatskih glagoljaša*, Zagreb, 1984.
- Stjepan DAMJANOVIĆ, Hrvatski jezični prostor u srednjem vijeku, *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, 1, Rijeka, 2001, 321-327.
- Julije DEROSI, Korizmenjak Broza Kolunića i Misal 1483., *Marulić*, 8, Zagreb, 1, 1975, 26-34.
- Julije DEROSI, O normiranosti hrvatskoga književnog jezika u srednjem vijeku, *Filologija*, 8, Zagreb, 1978, 81-89.
- Franjo FANCEV, *Jezik hrvatskih protestantskih pisaca XVII. vijeka*, Zagreb, 1916.
- Cvito FISKOVIĆ, *O splitskom književniku Jurju Dragišiću de Caris*, Split, 1962.
- Darija GABRIĆ-BAGARIĆ, *Jezik Bartola Kašića*, Sarajevo, 1984.
- Josip HAMM, *Staroslavenska gramatika*, Zagreb, 1974.
- Eduard HERCIGONJA, Iz radova na istraživanju sintakse i stila nekih glagoljskih neliturgijskih kodeksa XV. st., *Radovi Zavoda za slavensku filologiju*, 7, Zagreb, 1965, 119-139.
- Eduard HERCIGONJA, Metodološke pretpostavke jezikoslovne analize hrvatskoglagoljskih zbornika 14-16.st., *Filologija*, 8, Zagreb, 1978, 147-153.
- Eduard HERCIGONJA, Tendencije dijakronijskog razvitka fleksije pridjeva i zamjenica u jeziku hrvatskoglagoljskih zborničkih tekstova 15. st., *Filologija*, 11, Zagreb, 1982/83, 9-73.
- Jelka IVŠIĆ, **ŕ** u senjskom govoru, *Južnoslovenski filolog*, 10, Beograd, 1931, 171-178.
- Blaž JURIŠIĆ, *Nacrt hrvatske slovnice. Glasovi i oblici u povijesnom razvoju*, Zagreb, 1992.
- Vjekoslav KLAJČ, *Povijest Hrvata. Od najstarijih vremena do svršetka XIX stoljeća*, Knj. 4, Zagreb, 1988, 97-98.

- Petar KOLENDIĆ, Karačolov "Quadragesimale" u srpskohrvatskom prevodu, *Godišnjak skopskog Filozofskog fakulteta*, Skopje, 1933, 169-175.
- V. F. KRIVČIK – N. S. MOŽEJKO, *Staroslavjanski jazyk*, Minsk, 1974.
- Milan KRUHEK, Utvrde Senjske kapetanije u XVI. stoljeću, *Senjski zbornik*, 17, Senj, 1990, 93-112.
- Zvonimir KULUNDŽIĆ, Glagoljaška štamparija XV-XVI stoljeća. Kosinj-Senj-Rijeka, *Senjski zbornik*, 2, Senj, 1966, 167-308.
- Dragica MALIĆ, *Žića svetih otaca. Hrvatska srednjovjekovna proza*, Zagreb, 1997.
- Josip MATEŠIĆ, O utjecajima na jezik i na granice čakavštine, *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 5, Zagreb, 1981, 125-130.
- Milan MOGUŠ, *Današnji senjski govor*, Senj, 1966.
- Milan MOGUŠ, Čakavci s Krbave, *Suvremena lingvistika*, 41-42, Zagreb, 1996, 451-456.
- Tomislav MRKONJIĆ, Novija literatura o Robertu Caracciolu O. F. M. Conv. (c. 1425-1495), *Senjski glagoljaški krug 1248.-1508.*, Zagreb, 1998, 105-111.
- Anica NAZOR, Kulturnopovijesno značenje izdanja glagoljske tiskare u Senju g.1494-1508., *Slovo*, 21, Zagreb, 1971, 415-442.
- Stjepan PAVIČIĆ, Seobe i naselja u Lici, *Zbornik za narodni život i običaje*, 41, Zagreb, 1962, 5-330.
- Branka TAFRA, *Gramatika u Hrvata i Vjekoslav Babukić*, Zagreb, 1993.
- Josip TANDARIĆ, *Jezik sekvencija u hrvatskoglagoljskim misalima* (magistarski rad), Zagreb, 1973.
- Stjepko TEŽAK, Pridjevsko-zamjenički alomorfi, *Jezik*, 2, Zagreb, 1984/85, 33-43.
- Pavao TIJAN, Grad Senj u povijesti i kulturi hrvatskog naroda, *Hrvatski kulturni spomenici. I. Senj*, Zagreb, 1940, 11-34.
- Jasna VINCE-MARINAC, Iz morfologije crkvenoslavenskoga jezika hrvatske redakcije, *Slovo*, 37, Zagreb, 1987, 117-122.
- Josip VONČINA, O kontinuitetu hrvatskoga književnog jezika od 15. do 18. stoljeća, *Prilozi za VII međunarodni kongres slavista u Warszawi*, Zagreb, 1973, 165-177.
- Marija ZNIKA, Opisni i odnosni pridjevi, *Suvremena lingvistika*, 43-44, Zagreb, 1997, 341-357.

DIE FORM DER ADJEKTIVE IM SENJER FASTENBUCH (1508)

Zusammenfassung

"Senjer Fastenbuch" (Senjski Korizmenjak) aus dem Jahr 1508 stellt die Übersetzung der Sammlung von den Fastenpredigten Quaresimale (1474) des italienischen Franziskaners Robert Caracciola (1425 – 1495) dar, die in der Senjer Druckerei gedruckt wurde. Dieses Buch übersetzten aus dem Deutschen ins Kroatische die Senjer Kanoniker Pero Jakovčić und Silvester Bedričić. In der bisherigen Literatur wurde über dieses Buch wenig geschrieben, aber die kulturell-geschichtlichen Daten (Zeit und Ort des Druckens, Herausgeber, Schriftsetzer, Beschreibung der Übersetzung) können wir in den Werken von P. Kolendić, A. Nazor, Z. Kulundžić, M. Bogović und anderen Autoren finden. Über die Sprache des Senjer Fastenbuches wurden hauptsächlich nur flüchtige Rezensionen gegeben, in denen der Akzent auf die Angehörigkeit zur Volkssprache (zur kroatischen Sprache) gelegt wurde ohne eine eingehende Analyse der Struktur zu geben.

In diesem Artikel führte der Autor nicht eine ausführliche, allumfassende Analyse durch, sondern wurden nur die Adjektive als Corpus der Sprachanalyse, hauptsächlich auf der morphologischen Ebene ausgewählt.

Der Autor gibt die Liste der suffixalen Morpheme an, und vergleicht die bestehenden Daten mit jenen in den kroatischen glagolitischen Texten des 15. und 16. Jhs. Die morphologische Analyse zeigt die Angehörigkeit zum kroatischen morphologischen System, die im likaner-senjer čakavischen Idiom stilisiert wurde. Sehr seltene Kennzeichen der altslavischen Sprache wurden am meisten in beständigen syntagmatischen Ausdrücken gefunden.

THE FORMS OF ADJECTIVES IN THE SENIAN LENT BOOK

Summary

The Senian Lent Book (1508) is the Croatian translation of the "Quaresimale" (1474), the collection of Lent preachings delivered by the Italian Franciscan Roberto Caracciola (1425-1495). The Senian Lent Book was translated on the Croatian from the Italian by Senian canons Pero Jakovčić and Silvestar Bedričić and afterwards printed in the Senian glagolitic printing-house. Until recently the Senian Lent Book was exceptionally scantily referred in literature. Some cultural and historical informations, like the place and time of its printing, typographers, description of the translation, used to be found in the works of P. Kolendić, A. Nazor, Z. Kulundžić, M. Bogović and some other authors, while its language was treated with rather superficial judgements, such as by emphasizing its belonging to the national (Croatian) language, without entering deeper into its structure.

The author's intention, however, was not the analysis of the Senian Lent Book language on all the levels, but he just took the adjectives as a subject of his linguistic analysis, primarily from the morphological point of view. So, he gives a list of the suffix morphemes and the situation in the Senian Lent Book compares with that in the Croatian

Glagolitic non-liturgical texts of the 15th and 16th c. The morphological analysis has clearly displayed its belonging to the Croatian morphological system, the stylized čakavian dialect based on the čakavian idiom of Lika and Senj, and some Old Slavic expressions, otherwise very rare, appear most frequently in stable syntagmatic words.